

© Norsk Ornitologisk Forening

E-post: nof@birdlife.no

Rapport til: Kystverket, Multiconsult

Publikasjonstype: Digitalt dokument (pdf)

Anbefalt referanse: Heggøy, O. 2017. Sjøfugler I Andenes havn – gjennomgang av eksisterende kunnskap. NOF-notat 2017-16. 9 s.

Strektegning © Trond Haugskott

Sammendrag

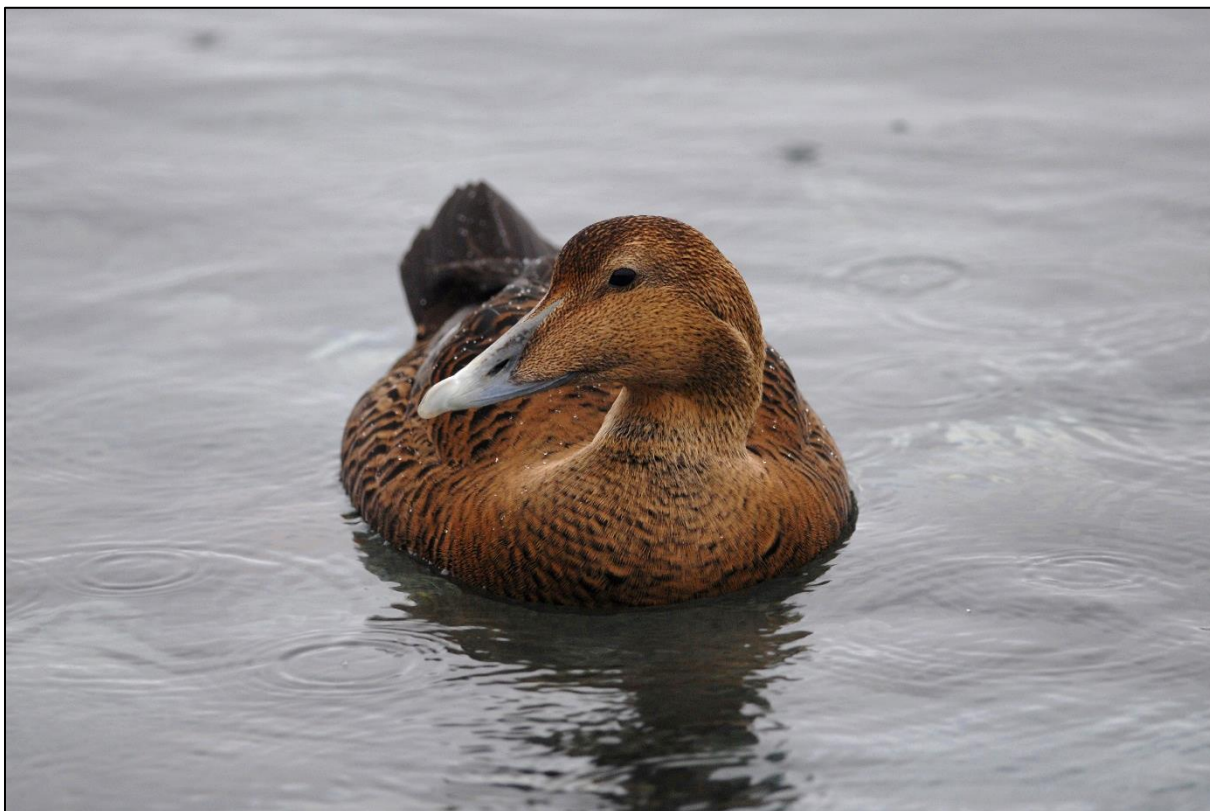
NOF vil vinteren og våren 2017/2018 gjennomføre kartlegginger av sjøfuglers områdebruk i Andenes havn. I forkant av dette har vi gått gjennom det som allerede finnes av kunnskap om emnet. Flere ulike kilder har blitt benyttet, men den største datamengden er hentet fra det norske sjøfuglprogrammet SEAPOP og fra rapportsystemet for arter, Artsobservasjoner. Kunnskapen om hvordan sjøfugler i Andenes havn forflytter seg gjennom døgnet, og hvilke deler av havneområdet som benyttes mest til ulike tider av året, er mangelfull, og de data som foreligger er for unøyaktige til å kunne si noe konkret om dette. Vi vet imidlertid en del om hvilke arter som frekventerer havneområdet hyppigst og i størst antall, og ærfugl, praktærfugl, havelle, gråmåke, svartbak og krykkje kan trekkes fram. De største ansamlingene av fugler synes å opptre i havneområdet vinterstid, og kanskje særlig i perioden januar–mars. Kunnskapen om fugleforekomstene fra høsthalvåret, hovedsakelig fra årets siste to måneder, er imidlertid mangelfull.

INNHOLD

SAMMENDRAG	1
INNLEDNING	3
METODER	4
RESULTATER	4
ÆRFUGL	4
PRAKTÆRFUGL	4
STELLERAND	5
HAVELLE	5
SVARTAND	5
SILAND	6
LAKSAND	6
STORSKARV	6
TOPPSKARV	6
GRÅMÅKE	6
SVARTBAK	6
POLARMÅKE	6
GRØNLANDSMÅKE	7
KRYKKJE	7
TERNER	7
ALKEFUGLER	8
DISKUSJON	8
DYKKENDER	8
FISKENDER	8
SKARVER	9
MÅKEFUGLER	9
ALKEFUGLER	9
TAKKSIGELSER	9
REFERANSER	9

INNLEDNING

Andenes havn befinner seg helt nord på Andøya i Nordland. Rett utenfor havna finnes noen av landets rikeste fiskebanker, som tiltrekker seg fiskespisende arter av mange slag. Andenes har etter hvert opparbeidet seg et rykte som et glimrende utgangspunkt for hvalsafari, men også sjøfuglforekomstene her kan være særdeles imponerende. Sommerstid befinner det seg store mengder hekkende sjøfugler i områdene på nordvestsida av Andøya, med sjøfuglkolonien på Bleiksøya som den største og mest kjente. I denne kolonien hekker det først og fremst lunde. Lenger nord, rett vest for Kleivodden, har det etablert seg en del par med havsule. Også storskarv, toppskarv, krykkje, gråmåke og svartbak hekker i dette området. Utenfor Andenes øker antallene av måker og andre fiskespisere markant i forbindelse med sildas ankomst om vinteren. På denne tida av året er det også en økning i forekomsten av marine dykkender langs hele den norske kystlinja, ettersom store antall kommer trekkende fra hekkeområdene lenger nord og øst. Mange av disse sjøfuglene finner også mat eller søker ly i det store havneområdet på Andenes, og antallene sjøfugler i havneområdet kan være betydelige. Sjøfuglforekomstene langs kysten av Andøya telles hvert år i februar i forbindelse med SEAPOPs overvåkingsprogram for overvintrende sjøfugler langs norskekysten, men bortsett fra dette foregår det ingen systematiske tellinger av sjøfugler i havneområdet på Andenes eller langs Andøyas kystlinje. I denne rapporten ser vi nærmere på det som foreligger av data som angår sjøfuglers bruk av Andenes havn som raste- og beiteområde. Datamaterialet er utelukkende hentet fra ulike litterære og digitale kilder.

Ærfuglen er en av de mest tallrike sjøfuglene i Andenes havn. Store flokker på flere hunder individer kan samles i havneområdet vinterstid. Bildet viser en hunn. Foto: Oddvar Heggøy

METODER

Ulike kilder ble benyttet til å innhente data som omhandler forekomsten av sjøfugler i Andenes havn. Den viktigste og største kilden til disse dataene var Artsdatabankens rapportsystem for arter: artsobservasjoner.no, samt tjenesten Artskart. Overvåkingsdata fra SEAPOPs ble hentet fra SEAPOPs digitale innsynsløsning (<http://www2.nina.no/seapop/seapophtml/>). Det ble i tillegg gjort litteratursøk etter opplysninger om sjøfugl i nærheten av Andenes i NOFs litteraturarkiv, samt på internett.

Det finnes mange ulike definisjoner på hvilke fuglearter som kan regnes som sjøfugler. For å få klarhet i hvilke arter vi omtaler i denne rapporten, definerer vi sjøfugler her som samtlige dykkender, fiskender, lommer, dykkere, stormfugler, suler, skarver, svømmesnipen, joer, måker, terner og alker. Svaner, gjess, gressender, rovfugler (inkludert havørn) og vadefugler (utenom svømmesnipene) regnes her ikke som sjøfugler.

RESULTATER

Til sammen 1 684 fugleobservasjoner fra Andenes havn og tilstøtende områder ble funnet i Artsobservasjoner. Av disse var 999 observasjoner av sjøfugler fra selve havneområdet. Blant de fem mest rapporterte artene var ærfugl (128 observasjoner), gråmåke (91 observasjoner), praktærfugl (89 observasjoner), svartbak (88 observasjoner) og polarmåke (88 observasjoner).

Ytterligere 29 sjøfuglobservasjoner ble hentet ut fra Artskart. Fra SEAPOPs innsynsløsning ble det hentet ut overvåkingsdata for ti sjøfuglarter: ærfugl, praktærfugl, havelle, storskarv, toppskarv, gråmåke, polarmåke, grønlandsmåke og krykkje. Det ble ikke funnet observasjonsdata fra Andenes havn i andre litterære eller digitale kilder.

Generelt var observasjonsdata hentet fra alle disse kildene såpass unøyaktig plottet at det ikke lot seg gjøre å vurdere hvilke deler av havna fuglene benytter seg av til enhver tid. Stedsangivelsen for enkeltobservasjoner av noen arter ga imidlertid en pekepinn på hvilke deler av havna fuglene benytter seg av, noe som er nærmere kommentert for de artene det gjelder i artsgjennomgangen under.

Ærfugl

Ærfuglen er nok den sjøfuglen som i størst grad benytter havneområdet til næringssøk. Det er ikke uvanlig med flokker på flere hundre individer i Andenes havn. Rapporterte observasjoner gir lite info om hvilke deler av havna som er viktigst, men flere av de største flokkene er rapporterte fra Natokaia/Nakkespirmoloen, som ligger innenfor havnas østre innløp. Normalt begynner ærfuglene å flokke seg i havneområdet i november. Antallet øker mot slutten av måneden og utover i desember (Larsen & Jensen 2011). Rapporterte observasjoner indikerer en topp i antallet fugler fra slutten av desember til første halvdel av mars. I perioden 2009–2017 har det vært en nedgang i både antall observasjoner og antall individer av ærfugl rapportert fra havneområdet i Artsobservasjoner. SEAPOPs overvåking antyder derimot en viss økning i artens vinterforekomst i havneområdet i perioden 2009–2017.

Praktærfugl

En vanlig art i havneområdet vinterstid. Arten opptrer normalt i flokker på noen titalls fugler i havna, men opp mot hundre individer er også rapportert. Observasjoner antyder en økning i antall individer i januar, og deretter et stabilt høyt antall fram til starten av april. Det er ingen klare trender i observasjonsmaterialet for denne arten i perioden 2008–2017. De data som foreligger gir lite info om hvilke deler av havna som er viktigst for arten, men en del observasjoner antyder at de ytre og

nordlige delene av havna, bl.a. områdene rundt Skarvbarmoloen, ofte benyttes av arten. Praktærfuglen opptrer også gjerne i flokkene med ærfugl i havna.

Stellerand

I Norge overvintrer stelleranda i nevneverdig antall kun i Øst-Finnmark, og Andenes havn skiller seg ut som et av få steder utenfor det norske «kjerneområdet» der det er gjort observasjoner av flokker på flere titalls individer. Arten er rapportert fra havna fra slutten av desember til siste halvdel av april. I 2001–2003 ble opp mot 40 individer sett i første halvdel av april, men slike antall har ikke blitt observert i ettertid. I 2015–2017 er det ikke rapportert om stellerand fra havneområdet.

Havelle

Havelle er sammen med ærfugl og praktærfugl blant de tre mest tallrike dykkendene i havneområdet, og flokker på over 100 individer er påvist. Flest individer av arten er rapportert fra perioden januar–mars. Det er ingenting i observasjonsmaterialet som antyder noen tydelige trender i forekomsten i perioden 2008–2017.

Svartand

Ingen tallrik art i Andenes havn, men noen få individer oppholder seg gjerne i havneområdet. Antallet overstiger trolig sjelden 10 individer. Det er utfra et lite observasjonsmateriale ikke mulig å si noe sikkert om hvilke deler av havna som er viktigst for arten, og ved hvilke tider på året den hyppigst forekommer her. Imidlertid stammer de fleste observasjonene fra vintermånedene.

En del storskarv bruker havneområdet på Andenes som beiteområde. Vanligvis observeres noen få titalls individer. De mange moloene i havna er også fine rasteområder for både storskarv og toppskarv. Foto: Oddvar Heggøy

Siland

Arten forekommer generelt i ganske lave antall i Andenes havn, og observasjoner kan antyde at det først og fremst er de vestlige havneområdene, og kanskje i størst grad områdene utenfor havna i vest, som benyttes av arten. Et begrenset datamaterialet kan antyde at det er flest silender i dette området i august, men kanskje er det også en liten topp i antallene av arten i mars.

Laksand

Laksand blir primært observert i havneområdet om sommeren, fra slutten av juni til starten av august. Opp mot 100 individer har blitt rapportert fra denne perioden, men da rett utenfor havna (Gammelmoloen) i vest.

Storskarv

Av skarvene er storskarv den som opptrer i størst antall i Andenes havn. Rapporterte observasjoner antyder at flere titalls, og kanskje opp mot 100 individer kan raste eller drive næringssøk i havneområdet samtidig. Datamaterialet tilsier også at antallet storskarv sannsynligvis er ganske stabilt gjennom året, kan hende med en noe redusert forekomst i hekkeperioden. SEAPOPs overvåking viser ingen klare trender for artens vinterforekomst i havneområdet i perioden 2009–2017.

Toppskarv

Observasjonsmaterialet tilsier at flere titalls toppskarv kan benytte havneområdet til næringssøk. Det er imidlertid uklart i hvilken grad observasjoner av toppskarv fra Andenes havn omfatter fugler i eller utenfor selve havneområdet. Sannsynligvis er antallet av arten ganske stabilt i området rundt havna gjennom året.

Gråmåke

Gråmåka er sannsynligvis den mest tallrike sjøfuglen i havneområdet, og flere tusen individer kan påtreffes her under visse forhold. De høyeste antallene rapporteres gjerne fra slutten av januar til starten av mars. Observasjonsdataene gir lite info om hvilke deler av havna som benyttes mest av arten, men havneområdet benyttes både som rasteområde og til næringssøk. De største måkeansamlingene finnes nok vanligvis i tilknytning til fiskemottaket sørøst i havna. SEAPOPs overvåking viser ingen klare trender for artens vinterforekomst i havneområdet i perioden 2009–2017.

Svartbak

Arten er tallrik i havneområdet, og som for gråmåke er de høyeste antallene rapportert fra januar til første halvdel av mars. Det er også en økning i antallet svartbak rapportert i september og oktober. I hvilken grad dette gjenspeiler artens reelle forekomst er uklart. Trolig bruker arten havneområdet på mye den samme måten som gråmåka. SEAPOPs overvåking viser ingen klare trender for artens vinterforekomst i havneområdet i perioden 2009–2017.

Polarmåke

Arten hekker nærmest Andenes på Svalbard, og kan opptre i betydelige antall i havna og i havområdene utenfor vinterstid. Observasjonsdata tilsier at de første polarmåkene ved Andenes normalt dukker opp i slutten av oktober, men antallet ser ut til å holde seg ganske lavt fram til januar. En tydelig topp i forekomsten synes å komme i slutten av januar og utover i februar, og på denne tiden kan flere hundre individer oppholde seg i havneområdet, fortrinnsvis rastende på land. Vanligst er det nok likevel at de fleste polarmåkene oppholder seg i havområdene utenfor selve havna.

Noen titalls par med rødnebbterner hekker i Andenes havn. Det forekommer også makrellterner i havneområdet. Begge artene sees i havna først og fremst fra midten av mai til starten av august. Foto: Oddvar Heggøy

Grønlandsmåke

Grønlandsmåke opptrer ganske vanlig i Andenes havn i vinterhalvåret. Den blir sjelden tallrik, selv om flere titalls individer er observert ved noen anledninger. Artens forekomst på lokaliteten har en ganske tydelig topp i februar, etter en jevn økning fra siste halvdel av desember. De fleste grønlandsmåker ser ut til å forlate området i slutten av mars, selv om det også foreligger observasjoner av arten fra sommerhalvåret.

Krykkje

Arten er blant de mest tallrike sjøfuglene i Andenes havn, og forekommer i stort antall gjennom det meste av året. Observasjonsdata tilsier at det kan være en topp i forekomsten av arten i havneområdet i februar og mars, uten at datamaterialet er godt nok til å konkludere med noe. Utenfor hekkesesongen består nok majoriteten av krykkjene i Andenes havn av rastende fugler på land, men det foregår også en del næringssøk i havneområdet. En god del krykkjer hekker på hus og kaianlegg i havneområdet. I 2009 ble det påvist minst 93, og kanskje så mye som 134, okkuperte reir. I 2010 ble det rapportert om minst 85 okkuperte reir, mens i 2015 ble kun 48 tilsynelatende okkuperte reir talt opp. SEAPOPs overvåking viser ingen klare trender for artens vinterforekomst i havneområdet i perioden 2009–2017.

Terner

Både makrellterne og rødnebbterne opptrer i havneområdet om sommeren, men sistnevnte er klart vanligst. Noen titalls par hekker også i havneområdet. Det er usikkert i hvilken grad disse fuglene benytter selve havna til næringssøk, men det er naturlig å anta at dette forekommer i et visst omfang. Observasjonsdata tilsier at rødnebbternene ankommer området i midten av mai og drar i

første halvdel av august. Det er ingenting i tilgjengelige observasjonsdata som tilsier at noen av ternene har økt eller minket i antall i Andenes havn.

Alkefugler

Blant alkefuglene er teist og alke de mest rapporterte artene fra selve havneområdet. Ingen av disse er normalt særlig tallrike i Andenes havn. Rapporterte observasjoner tilsier at antallet av begge artene sjelden overstiger ti individer. Antallet teist er tilsynelatende ganske stabilt gjennom hele året. Alke er kan hende hyppigst forekommende i havneområdet midtvinters, men observasjonsmaterialet er for mangelfullt til å kunne si noe sikkert om dette. Arter som alkekonge, lunde og lomvi kan nok også dukke opp i havneområdet, men få observasjoner foreligger.

DISKUSJON

Med unntak av overvåkingsdata fra SEAPOPs overvåking av overvintrende sjøfugler, er de observasjonsdataene som foreligger fra Andenes havn i stor grad tilfeldige observasjoner. Datamengden gjenspeiles derfor i stor grad av besøksfrekvensen av fugleinteresserte til havneområdet. Andenes havn er et attraktivt sted for fuglekikkere, da lokaliteten har rykte på seg som et godt sted for sjøfugler. I tillegg besøkes stedet av mange som drar til Andenes for å være med på hvalsafari, som også ofte har en interesse for fugler. Sannsynligvis gjør dette at det rapporteres mer fugler fra havneområde på den tiden av året det er best muligheter for å se hval, som kanskje først og fremst vil si i vintermånedene.

Et annet problem med data fra åpne rapportssystem som Artsobservasjoner er at stedsangivelsene ofte er unøyaktige. Mange rapporterer ofte alle sine observasjoner på samlelokaliteter, og det er også ganske vanlig at observasjoner rapporteres fra det stedet observatørene står i stedet for det stedet fuglene befinner seg på.

Blant annet av disse årsakene må observasjonsdata fra denne typen kilder brukes med varsomhet. Mest vekt bør legges på de observasjonene som ikke rapporteres fra samlelokaliteter, og der oppgitte antall ikke er grove anslag på artsforekomster. En del observasjoner rapporteres også med ytterligere kommentarer om hvor de rapporterte fuglene har befunnet seg. En tolkning av resultatene for de ulike artsgruppene omtalt i resultatdelen gis i det følgende.

Dykkender

Generelt ankommer betydelige mengder dykkender kysten av Norge på senhøsten for å overvintre i norske farvann. Ærfugl, havelle, svartand og sjøorre flokker seg i grunne og næringsrike sjøområder, som f.eks. langs kysten av Andøya. November og desember er måneder der det er lite feltaktivitet hos norske hobbyornitologer. I tillegg medfører mørketid og mye dårlig at årstiden generelt egner seg ganske dårlig for fuglekikking i Nord-Norge. Det foreligger lite observasjonsdata fra Andenes havn fra disse to månedene, men det er naturlig at flere av artene som overvintrer langs Norskekysten også øker i antall ved Andenes i denne perioden.

Fiskender

Siland og laksand er arter som midtsommers samles i flokker langs kysten av Nord-Norge for å skifte fjær (myte). Noen steder kan store flokker forekomme. Selv om det foreligger ganske få observasjoner av begge disse artene fra Andenes havn, stemmer datamaterialet ganske godt overens med det man burde forvente når det gjelder forekomsten av disse to artene i området, men et høyere antall fugler fra juni til august. I hvilken grad disse artene benytter seg av selve havneområde fremgår ikke av observasjonsdataene, men materialet tyder likevel på at havna ikke er et særlig viktig beiteområde for siland og laksand.

Skarver

Observasjonsmaterialet for de to skarveartene antyder at begge forekommer i relativt stabile antall gjennom hele året i havneområdet. Dette gir mening, ettersom begge arter både overvintrer og hekker i nærområdet. I hvilken grad selve Andenes havn benyttes til næringssøk av de to artene fremgår imidlertid i liten grad fra det datamaterialet som foreligger.

Krykkje er en tallrik art i Andenes havn året rundt. Flere par hekker i havneområdet. Foto: Oddvar Heggøy

Måkefugler

Andenes havn er beryktet blant fuglekikkere som et godt sted for store ansamlinger av måker. Høye antall kan raste i havna, kanskje særlig ved uvær, men mange tiltrekkes også av driften ved fiskemottaket sørøst i havneområdet, samt av det store antallet fiskefartøy i havna særlig i skrei- og sildesesongen. Akkurat hvilke områder som er mest populære som raste- og beiteområder fremgår ikke av rapporterte observasjoner.

Alkefugler

Av alkefuglene tyder observasjonsdata på at det først og fremst er alke og teist som opptrer i havneområdet på Andenes. Store antall lunde er også rapportert fra området, men dette gjelder nok i første rekke fugler som sees i havområdene utenfor havna. En stor hekkekoloni finnes på Bleiksøya, ca. 11 km sørvest for Andenes havn. Mange av disse hekkefuglene trekker forbi havneområdet på næringssøk i hekkeperioden.

TAKKSIGELSER

Vi takker Svein-Håkon Lorentsen for nyttig tilleggsinfo angående observasjonsdata i SEAPOPs innsynsløsning. Vi ønsker også takke alle som har bidratt med observasjoner fra Andenes i Artsobservasjoner.

REFERANSER

Larsen, J.O. & Jensen, A. 2011. Massedød av ærfugl på Andenes. Tilgjengelig fra: <http://www.birdlife.no/organisasjonen/fylkesavdelinger/nordland/nyheter/?id=792>, nedlastet: 05.10.2017.